

УДК 63:338.439.5(477)

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Самайчук С.І. – к.е.н., доцент, Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. Херсонщина є потужною агропромисловою областю з добре розвинутим сільським виробництвом та переробною промисловістю, які здатні забезпечити продовольчу безпеку населення. Однак кризові явища в економіці негативним чином позначились на розвитку сільського господарства області, простежується тенденція до зменшення обсягів виробництва продукції галузі, зниження показників його ефективності. В контексті згаданих тенденцій особливого значення набуває дослідження сільськогосподарського виробництва як основи успішного функціонування аграрно-продовольчого ринку Херсонської області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню функціонування та розвитку сільського господарства присвячено значну кількість робіт. До найбільш комплексних належать праці С.С. Бакая, В.І. Бойка, О.А. Бугуцького, М.Г. Лобаса, І.І. Лукінова, В.П. Мертенса, О.М. Онищенко, П.М. Рибалкіна, П.Т. Саблука, А.І. Сегеди, С.А. Степанова, О.О. Сторожука, М.І. Щура та інших.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження стану розвитку сільськогосподарського виробництва Херсонської області як передумови ефективного функціонування аграрного ринку регіону.

Результати дослідження. Херсонська область розташована на півдні України в зоні ризикованого землеробства, має відносно високий аграрний ресурс, який складається із сільгоспугідь площею 1968,4 тис.га, у тому числі 1776,6 тис.га ріллі (табл.1). Область має найвищий в Україні показник розораності сільськогосподарських угідь – 91,3%, що призвело до поширення останнім часом ерозійних процесів. Серед земель, що використовуються в активному обробітку, 437,1 тис.га – це низькопродуктивні землі, що не забезпечують належну віддачу вкладених у них матеріальних і енергетичних ресурсів. За таких умов назріла необхідність проведення оптимізації агроландшафтів, зменшення розораності ґрунтів для того, щоб вилучені землі використати більш раціонально, створивши на них луки та пасовища, найбільш цінні – залісити.

В області взято курс на інтенсифікацію виробництва рослинницької продукції за рахунок впровадження ресурсозберігаючих технологій, використання більш високопродуктивних сортів і гібридів рослин. Наукове забезпечення агропромислового виробництва області здійснює регіональний центр реформування, заснований на базі інституту землеробства південного регіону Української академії аграрних наук.

Площа сільськогосподарських угідь протягом 1990-2012 років, залишалась майже незмінною. Проте у 2012 році порівняно з 1990 роком питома вага ріллі, що використовувалась землекористувачами для посіву сільськогосподарських культур, збільшилась з 89,1% до 90,3%.

**Таблиця 1 - Площа сільськогосподарських угідь
в Херсонській області, тис. га**

Роки	Сільськогосподарські угіддя	У тому числі рілля	Посівні площі сільськогосподарських культур
1990	1969,8	1754,4	1577,8
1995	1971,3	1753,8	1527,9
2000	1968,4	1772,5	1276,8
2005	1970,4	1776,2	1299,7
2006	1970,3	1777,1	1305,0
2007	1970,9	1777,1	1345,8
2008	1971,1	1777,6	1358,9
2009	1970,6	1777,2	1394,9
2010	1970,7	1777,2	1388,2
2011	1969,5	1776,8	1427,8
2012	1968,4	1776,6	1324,1

В результаті реструктуризації сільськогосподарських формувань у структурі виробництва продукції сільського господарства за категоріями господарств відбулися суттєві зміни. Дані таблиці 2 показують, що протягом 1990-2012 років спостерігається збільшення питомої ваги господарств населення і зменшення частки сільськогосподарських підприємств. Зазначені дані свідчать про суттєве зростання ролі господарств населення у виробництві сільськогосподарської продукції області.

Таблиця 2 - Структура валової продукції сільського господарства за категоріями господарств, %

Види господарств	Роки							
	1990	1995	2000	2005	2009	2010	2011	2012
Усі категорії господарств	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
у т.ч. сільськогосподарські підприємства	75,5	61,2	47,7	40,2	45,8	44,6	48,4	39,2
господарства населення	24,5	38,8	52,3	59,8	54,2	55,4	51,6	60,8

Аналіз структури виробництва сільськогосподарської продукції показав, що вона не відповідає розподілу земель за категоріями господарств. Так, сільськогосподарські підприємства, займаючи майже половину наявних угідь, виробляють 39,2% усієї сільськогосподарської продукції. В той же час, господарства населення за наявності 30,0% земель виробляють 60,8% аграрної продукції. Вказані дані свідчать про низький рівень використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах.

Важливою передумовою ефективного використання земельних ресурсів та дотримання вимог агротехнології є оптимальне співвідношення галузей виробництва в сільськогосподарських формуваннях (табл. 3).

Таблиця 3 - Структура виробництва продукції сільського господарства за галузями виробництва, %

Галузі	Роки							
	1990	1995	2000	2005	2009	2010	2011	2012
Усі категорії господарств								
Рослинництво	48,7	53,8	67,8	72,2	77,1	77,7	81,4	76,2
Тваринництво	51,3	46,2	32,2	27,8	22,9	22,3	18,6	23,8
Сільськогосподарські підприємства								
Рослинництво	56,5	65,7	87,9	92,0	90,4	89,5	91,6	85,5
Тваринництво	43,5	34,3	12,1	8,0	9,6	10,5	8,4	14,5
Господарства населення								
Рослинництво	12,7	35,1	49,5	58,8	65,8	68,2	71,9	70,2
Тваринництво	87,3	64,9	50,5	41,2	34,2	31,8	28,1	29,8

Аналіз даних виявив недоліки в дотриманні даного положення. У сільськогосподарських підприємствах провідною галуззю залишається рослинництво, частка якого в звітному році перевищила 85%. Аналогічне становище склалося і в господарствах населення (70,2%). Тобто в обох категоріях господарств галузь рослинництва є провідною, оскільки забезпечує швидку окупність інвестицій та високий рівень рентабельності виробництва. В той же час частка галузі тваринництва в сільськогосподарських підприємствах протягом 1990-2012 роках знизилась з 43,5% до 14,5%. За аналогічний період частка галузі тваринництва в господарствах населення знизилась з 87,3% до 29,8%. Фактично, в останні роки переважна кількість тваринницької продукції виробляється саме в господарствах населення.

Дані таблиці 4 показують, що в Херсонській області протягом 1990-2012 років вся посівна площа скоротилась на 16,1% (з 1577,8 до 1324,1 тис. га), в т.ч. під зерновими культурами на 20,8%, під кормовими культурами на 86,7%.

Дані таблиці також свідчать про збільшення посівних площ під технічними культурами на 261,7%, під овоче-баштанними – на 26,1%. Дані тенденції є реакцією товаровиробників на запити ринку і низький рівень регулювання агропродовольчого ринку країни.

Негативні зміни в галузі рослинництва справили вплив і на галузь тваринництва. Так, за аналізований період часу поголів'я великої рогатої худоби скоротилось в 7,3 рази, корів – у 3,5 рази, свиней – у 4,9 рази, овець і кіз – у 15,5 рази, а поголів'я птиці збільшилось на 7,9%.

У 2012 році обсяг валової продукції сільського господарства Херсонської області у постійних цінах 2010 року склав 8334,2 млн. грн. про свідчать дані таблиці 5.

При зменшенні вартості валової продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств найбільше їх зростання притаманне лише господарствам населення (на 99,9%). У розрізі галузей сільського господарства найбільший приріст валової продукції був відзначений в рослинництві господарств населення (у 5,7 рази). У розрізі галузей ситуація дещо інша. Частка валової продукції галузі тваринництва у 2012 році порівняно з 1990 роком у сільськогосподарських підприємствах склала 33,9%, а в господарствах населення – 78,9%. Наведені дані свідчать про те, що виробництво тваринницької продукції сконцентровано в господарствах населення.

Таблиця 4 - Динаміка посівних площ основних сільськогосподарських культур в Херсонській області, тис. га

	Роки								2012р. у % до 1990р.
	1990	1995	2000	2005	2009	2010	2011	2012	
Уся посівна площа	1577,8	1527,9	1276,8	1299,7	1394,9	1388,2	1427,8	1324,1	83,9
Зернові культури	811,3	757,0	712,7	714,2	747,2	704,6	768,9	642,3	79,2
Технічні культури	141,6	159,2	224,3	410,2	470,3	502,4	485,0	512,1	361,7
Картопля і овоче-баштанні культури	76,7	85,9	90,1	86,2	96,8	98,2	102,0	96,7	126,1
Кормові культури	548,2	525,8	249,8	89,1	80,6	83,0	71,9	73,0	13,3

Таблиця 5 - Продукція сільського господарства Херсонської області за категоріями господарств (у постійних цінах 2010 року, млн. грн.)

	Роки								2012р. у % до 1990р.
	1990	1995	2000	2005	2009	2010	2011	2012	
Усі категорії господарств									
Валова продукція – всього	10346,7	5768,0	5550,0	6435,2	7911,9	8142,3	9964,3	8334,2	80,5
- продукція рослинництва	5035,5	3104,6	3762,5	4644,1	6096,7	6327,1	8113,4	6351,3	126,1
-продукція тваринництва	5311,2	2663,4	1787,5	1791,1	1815,2	1815,2	1850,9	1982,9	37,3
Сільськогосподарські підприємства									
Валова продукція – всього	7811,3	3528,2	2645,3	2584,2	3621,0	3628,8	4821,6	3266,7	41,8
- продукція рослинництва	4414,5	2318,1	2325,4	2377,8	3273,4	3248,9	4414,7	2793,4	63,3
-продукція тваринництва	3396,8	1210,1	319,9	206,4	347,6	379,9	406,9	473,3	33,9
Продовження табл. 5									
Господарства населення									
Валова продукція – всього	2535,4	2239,8	2904,7	3851,0	4290,9	4513,5	5142,7	5067,5	199,9
- продукція рослинництва	621,0	786,5	1437,1	2266,3	2823,3	3078,2	3698,7	3557,9	572,9
-продукція тваринництва	1914,4	1453,3	1467,6	1584,7	1467,6	1435,3	1444,0	1509,6	78,9

Таблиця 6 - Динаміка виробництва сільськогосподарської продукції в Херсонській області, тис. тонн

Види продукції	Роки								2012р. у % до 1990р.
	1990	1995	2000	2005	2009	2010	2011	2012	
Зернові культури- всього	2792,4	1771,8	1166,3	1539,3	1768,9	1514,8	2481,1	1055,2	37,8
Соняшник	95,6	114,8	154,8	288,6	239,6	360,5	418,0	296,1	309,7
Овочі	423,4	277,3	421,5	526,1	910,6	841,5	1123,8	1287,7	304,1
Плоди та ягоди	86,5	31,3	65,3	58,7	41,0	58,8	87,2	80,0	92,5
Виноград	68,3	38,6	26,3	36,1	40,9	29,3	51,3	39,5	57,8
М'ясо усіх видів									
Молоко	167,9	80,0	55,5	39,5	41,0	41,6	42,1	41,8	24,9
Яйця, млн. шт.	799,0	515,2	320,1	357,5	318,9	305,9	302,0	310,5	38,9
Вовна, т	392,8	204,7	189,8	249,9	380,7	473,3	479,1	542,5	138,1
	4498	2166	270	143	186	183	164	146	3,2

Проведені дослідження розвитку виробництва сільськогосподарської продукції свідчать про те, що приріст її в динаміці є невисоким (табл. 6). Протягом 1990-2012 років виробництво зернових культур скоротилось майже у 2,6 рази, плодів та ягід – на 7,5%, винограду – у 1,7 рази, м'яса – у 4 рази, молока – у 2,6 рази, вовни – у 30,8 разів. Виробництво соняшнику та овочів збільшилось у 3 рази, виробництво яєць – у 1,4 рази. Таким чином, аналіз засвідчив, що в області спостерігається зменшення виробництва більшості видів сільськогосподарської продукції. Це значною мірою обумовлено невисокою прибутковістю виробництва сільськогосподарської продукції, а в галузі тваринництва – її збитковістю.

Тваринництво є тією галуззю агропромислового комплексу регіону, яка зазнала найбільших втрат за роки ринкових перетворень. За період 1990-2012 рр. виробництво всіх видів тваринницької продукції зменшилось до рівня, який не забезпечує попиту, що склався на внутрішньому ринку (табл. 7).

Таблиця 7 - Виробництво м'яса у забійній вазі в розрізі видів продукції, тис. тонн

Види продукції	Роки								2012р. у % до 1990р.
	1990	1995	2000	2005	2009	2010	2011	2012	
М'ясо (у забійній вазі) у т.ч.									
яловичина	167,9	80,0	55,5	39,5	41,0	41,6	42,1	41,8	24,9
і телятина	60,7	36,3	25,0	17,9	17,8	17,1	15,3	15,4	25,4
свинина	78,6	31,6	23,9	16,3	18,5	20,3	23,3	22,3	28,4
м'ясо птиці	24,6	7,8	5,4	4,3	3,8	3,3	2,7	3,4	13,8

Дані таблиці 7 показують, що виробництво м'яса у забійній вазі протягом 1990-2012 років зменшилось у 4 рази, у тому числі яловичини та телятини – у 3,9 рази, свинини – у 3,5 рази, м'яса птиці – у 7,2 рази. Зменшення виробництва м'яса відбулося за рахунок скорочення поголів'я худоби в основному у великих сільськогосподарських формуваннях. Основними причинами, які призвели до руйнівних наслідків у галузі тваринництва і продовжують негативно впливати на неї, є: низький рівень закупівельних цін на продукцію тваринництва, що не забезпечує його рентабельного ведення; морально застарілі технологічні й технічні засоби виробництва, які обумовлюють високий рівень собівартості більшості видів тваринницької продукції та її низьку якість; переважання в особистих селянських господарствах натурального виробництва багатьох видів тваринницької продукції, що унеможливує застосування сучасних технологій.

Висновки. Таким чином, стратегічною метою розвитку Херсонщини є становлення високопродуктивного агропромислового виробництва, спроможного забезпечити продовольчі потреби населення регіону, брати активну участь у формуванні національної продовольчої безпеки та експортного потенціалу держави. Досягнення мети передбачає забезпечення стабільного відтворення продуктивних сил сільського господарства в усіх адміністративних районах області шляхом структурного розвитку підприємства, поглиблення спеціалізації окремих господарських формувань, удосконалення їх територіальної організації та застосування інноваційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник / В. Г. Андрійчук. – 2-ге вид., допов. і перероб. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Гордієнко В. П. Визначення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення за багатокритеріальним підходом / В. П. Гордієнко // Агросвіт. – 2009. – № 21. – С. 27 – 31.
3. Іванілов О. С. Економіка підприємства : підручник / О. С. Іванілов. – К. : Центр навчальної літератури, 2009. – 728 с.
4. Мармоза А. Т. Статистика сільського господарства : навчальний посібник / А. Т. Мармоза. – К. : Ельга-Н, 2007. – 696 с.
5. Пасхавер Б.Й. Основні проблеми розвитку сільськогосподарського виробництва / Б.Й. Пасхавер, Л.В. Молдован, О.В. Шубравська // Економіка АПК. – 2012. - № 9. – С.3-9.
5. Статистичний щорічник Херсонської області за 2012 рік / За ред. В.А.Вознюка. – Херсон : Головне управління статистики у Херсонській області, 2013. – 499 с.